

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

МАРТОВИЦЬКА Олена Василівна - доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-4483-861X

УДК 343.122 (477)

DOI 10.32782/LAW.UA.2022.1.12

Рассмотрены основные тенденции научного исследования по вопросам правовых и процессуальных гарантий прав потерпевших на стадии досудебного расследования. Установлено, что, несмотря на определенное количество новелл, которые закреплены в УПК Украины 2012 года относительно усовершенствования защиты прав отдельных участников уголовного производства, остались нерешенными проблемные вопросы, в том числе по защите прав потерпевшего в уголовном производстве. Указанное нашло свое отражение в проведенном исследовании.

Ключевые слова: следователь, прокурор, следственный судья, новеллы, досудебное расследование, уголовное производство, защита, права потерпевшего, международные акты, обеспечение защиты, реализация права, защитник, адвокат, усовершенствование, предложения, рекомендации.

Постановка проблеми

Удосконалення прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина у кримінальному процесі свідчать про те, що ці питання в більшості своїй з 2012 року законодавчо удосконалювались лише відносно підозрюваних і обвинувачених. Правам потерпілого увага приділена в незначній мірі, але лише в теоретичних розробках і наукових дослідженнях. При прийнятті чинного КПК України певна частина пропозицій науковців була врахована законодавцем, але його новели знову вимушують до дискусії з окремих питань щодо удосконалення зако-

нодавчого забезпечення і реалізації захисту прав потерпілого, оскільки правове регулювання цих питань залишається недостатньо вирішеним. Спонукає до подальшого дослідження в обраному автором напрямі й внесення змін у 2016 році до Конституції України щодо введення словосполучення надання «професійної правничої допомоги», що підлягає окремому дослідженню та науковим пошукам, що й сприяло обранню напрямку дослідження автором у цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

До порушених питань науковці звертались ще за час дії попереднього КПК України 1960 року, але й з прийняттям чинного КПК України у 2012 року дослідники цього напрямку продовжували наукові пошуки. Ці питання розглядались в роботах учених, зокрема: С.Є. Абламського, О.М. Бандурки, Ю.В. Бауліна, В.П. Бож'єва, В.В. Борисова, Т.В. Варфоломеевої, Б.Л. Ващука, В.І. Галагана, І.М. Гальперіна, Л.А. Гарбовського, Л.В. Головка, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, М.І. Гошовського, С.М. Гусарова, Є.В. Діденка, В.О. Дубрівного, М.В. Духовського, Я.П. Зейкана, О.А. Калганова, О.В. Капліної, Г.К. Кожевнікова, А.Ф. Коні, В.В. Лисенка, Л.Д. Кокорева, Н.І. Клименка, О.П. Кучинської, О.О. Кочури, В.З. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, В.Т. Маляренка, М.М. Михеєнка, Т.В. Омельченка, В.Т. Нора, О.В. Панчука, М.А. Погорецького, Т.І. Присяжнюка, В.Д. Пчолкіна, В.М. Са-

вицького, М.В. Сенаторова, М.С. Строговича, В.М. Тертишника, Л.Д. Удалової, І.Я. Фойницького, Т.Г. Фоміної, П.В. Цимбала, В.П. Шибіки, О.Г. Шило, М.Є. Шумили, В.Є. Юрченка, О.О. Юхна, М.О. Юхна, Ю.П. Яновича та інших. Зокрема, на рівні кандидатських дисертацій ці питання досліджено С.Є. Абламським «Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні» (2014 р.); Д.Ю. Кавуном «Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні (2016 р.), по окремих напрямках: О.О. Сольоновою «Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні» (2018 р.); на рівні монографії «Захисник як учасник кримінального провадження» ці питання досліджувались Єрохіним В.В. (2018 р.) та фрагментарно досліджували й інші вчені. У той же час, за час дії чинного КПК України на початок 2022 року, до нього внесено понад 600 доповнень і змін, а також до Основного закону України в 2016 році, що не знайшло свого відображення в наукових вивченнях і дослідженнях та потребує окремого висвітлення, зокрема з питань пропорційності прав захисника-адвоката підозрюваного, обвинуваченого і збільшення обсягу прав захисника-представника потерпілого.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є нагальна потреба сьогодення, вимоги міжнародних інституцій, практика рішень Європейського Суду з прав людини щодо порушення прав потерпілих, конституційні і процесуальні вимоги з удосконалення захисту прав осіб, що постраждали від кримінальних правопорушень. Необхідно встановити співвідношення обсягу прав потерпілих від кримінальних правопорушень з обсягом прав підозрюваних, обвинувачених у чинному законодавстві, а також неузгодженість теоретичного і прикладного характеру, дослідити недоліки законодавства та з'ясувати проблемні питання при правозастосуванні та результати наявної дискусії з піднятого напрямку. *Завданнями* є вироблення аргументації доцільності продовження теоретичного дослідження піднятих проблемних

питань і відповідно до цього напрацювати відповідні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства.

Наукова новизна дослідження

Вперше досліджено наявність тенденції та необхідність щодо правового і процесуального удосконалення надання правової допомоги потерпілим від злочинів у кримінальному провадженні, враховуючи внесені зміни до Конституції України у 2016 році та введенням нового словосполучення «надання професійної правничої допомоги», що в повній мірі відноситься до всіх учасників кримінального провадження, зокрема й потерпілого. При цьому використано і враховано результати наукової дискусії з цього напрямку, напрацьовано авторську наукову позицію, надано пропозиції і рекомендації щодо приведення у відповідність норм до Основного закону та чинного КПК України.

Виклад основного матеріалу

Враховуючи положення національного конституційного, кримінального процесуального законодавства України, а також норми міжнародних правових актів і рішень Європейського суду з прав людини у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів, з упевненістю можна зазначити, що подальше вдосконалення порушених проблемних питань у цьому напрямі повинно відбуватися з урахуванням того, що саме кожна людина і громадянин має право на захист, зокрема на професійну правничу допомогу. Однак, учені, практики, а також матеріали судової практики свідчать про те, що протягом довгого часу кримінальне процесуальне законодавство України було спрямовано головним чином на забезпечення розслідування вчинених кримінальних правопорушень та притягнення до відповідальності винних осіб, що, у свою чергу, зумовило детальне регулювання та удосконалення в основному саме прав підозрюваного, обвинуваченого [1, с. 45], що ми підтримуємо. У зв'язку з вказаним, слід підтримати О.А. Старокожева, який зазначив, що інтереси осіб, які потерпіли від злочину, захищені законом менш рішуче, недостатня чіткість визначе-

ного кримінальним процесуальним законодавством становища потерпілого, особливо стосовно відшкодування завданої йому шкоди, що призводить до недостатньої гарантованості забезпечення і реалізації потерпілим своїх прав. Реалізація потерпілими прав, закріплених за ними у Конституції України, у кримінальному процесуальному законодавстві щодо надання «професійної правничої допомоги» (авт.), необхідна не лише для обстоювання та задоволення їх особистих інтересів, а й для запровадження конституційних засад кримінального судочинства, забезпечення рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом [2, с. 401-410]. Зважаючи на це, ще за часи дії попереднього КПК України 1960 р. М.І. Гошовський та О.П. Кучинська зазначали, що однією з важливих умов успішного розслідування кримінальних правопорушень є своєчасність виявлення осіб, потерпілих від злочину, та визнання їх потерпілими. І тому не підлягає сумніву постулат, що відповідно до тактики проведення слідчих (розшукових) дій, допит потерпілого доцільно проводити на початку досудового розслідування, бо це сприяло б найбільш ефективній та цілеспрямованій організації розкриття та розслідування злочинів і кримінальних проступків (з 01. 07. 2020 р.). При цьому, важливо, щоб особа, яка постраждала від злочину на тому етапі, допитувалася саме як потерпілий, а не як свідок. Своєчасне визнання особи потерпілою необхідно й для більш повнішого забезпечення прав і законних інтересів потерпілої особи. Тому важливе значення має питання про те, за наявності яких даних особа підлягає визнанню потерпілою [3, с. 49]. Аналогічну наукову позицію підтримав й О. Гогусь, зазначивши, що вирішення питання про визнання особи потерпілою, не можна залишати на кінець розслідування кримінального провадження, оскільки це обмежує права потерпілого і може негативно позначитися на результатах слідства [4, с. 59], що ми підтримуємо. На нашу думку, слід додати, що вирішення вказаного питання буде сприяти дотриманню положень чинного КПК України щодо проведення досудового розслідування у «розумні строки» і виконанню вимог ст. 2

КПК України (завдання кримінального провадження) та в цілому підвищить ефективність досудового розслідування і авторитет державної влади та правоохоронних органів. Досліджуючи потерпілого як учасника кримінального процесуального доказування, С.В. Давиденко зазначив, що в умовах проведення сучасної судово-правової реформи в Україні й у зв'язку з прийняттям чинного КПК України особливої актуальності набувають питання розширення прав і зміцнення правового статусу постраждалої особи, вдосконалення механізму реалізації потерпілими своїх прав, взагалі створення гарантій прав людини в кримінальному судочинстві [5, с. 47], що ми підтримуємо. Із прийняттям чинного КПК України у цьому напрямі, законодавець зробив важливі кроки, встановивши, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. У науковій літературі дискусійним є визначення поняття «потерпілий», що вченими розглядається у матеріальному та процесуальному значенні. Так, потерпілою в матеріальному розумінні є особа, якій злочином заподіяно шкоду, що встановлена відповідно до дійсності. При цьому, питання про заподіяння шкоди тій чи іншій особі, оскільки воно невіддільне від питання про винність певної особи в цьому злочині, може бути вирішено позитивно лише вироком суду [6, с. 78-83; 7, с. 87-92; 8, с. 176-179]. У той же час, потерпілою в процесуальному розумінні є особа, яка займає правове становище потерпілої у процесі за відповідним рішенням слідчого, дізнавача, прокурора чи суду, винесеним завдяки наявності даних, які вказують на за-

подіяння шкоди тим кримінальним правопорушенням, що розслідується, або провадження (справа) щодо якого розглядається в суді. Чинному правознавству відоме представництво в адміністративних, цивільних, трудових, сімейних та інших справах, що розглядаються судами [9, с. 45], що не є предметом нашого дослідження. Однак, на нашу думку, певна кількість учених не враховує те, що кримінальним правопорушенням на сьогодні шкода завдається не тільки *фізичним*, а й *юридичним особам* (новела), що закріплено у КПК України 2012 року. Так, відповідно до положень п. 1 ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути визнана фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, діловій репутації та ін. Однак, відповідно до п. 5 цієї ж статті КПК України, за наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано шкоди, зазначеної у частині першій цієї статті, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні потерпілим, яка може бути оскаржена слідчому судді. У зв'язку з цим, за час дії попереднього КПК України 1960 р. М.І. Гошовським та О.П. Кучинською відзначалося, що визнання особи потерпілою не означає, що факт заподіяння їй шкоди точно встановлено. Підтримуючи таку позицію, В.Г. Гончаренко зазначав, що, вирішуючи питання про визнання тієї чи іншої особи потерпілою, особа, яка проводить дізнання, слідчий і суд повинні впевнитися, що особі, яку слід визнати потерпілою, справді заподіяно або могло бути заподіяно шкоду [10, с. 34], що ми підтримуємо. Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливує подання нею відповідної заяви, положення частин 1-3 статті 56 чинного КПК України поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи. Потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала

заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням - потерпілими може бути визнано кілька осіб. Після того, як особа, яка перебувала у стані, що унеможливував подання нею відповідної заяви, набути здатності користуватися процесуальними правами, вона може подати заяву про залучення її до кримінального провадження як потерпілого. Слід зазначити, що в науковій літературі залишається дискусійним питання щодо визнання за близькими родичами статусу потерпілого. На думку одних авторів, вони беруть участь у кримінальному процесі як потерпілі, на думку інших, як представники потерпілих, треті вважають їх потерпілими і представниками потерпілих, а на думку четвертих, вони взагалі не повинні брати участь у кримінальному судочинстві ні як потерпілі, ні як представники потерпілих. З цього приводу Ю.М. Грошевий та В.М. Хотенець (на час дії КПК України 1960 року) зазначали, що найточніша юридична характеристика правового становища близьких родичів того, хто загинув - це представники. І нічого незвичайного нема в тому, що вони представляють інтереси особи, якої вже нема в живих» [11, с. 274]. Беручи участь у дискусії, окремі вчені вважають, що близькі родичі потерпілого, який загинув, не можуть бути визнані ні потерпілими, ні представниками потерпілих, що ми не підтримуємо. На підставі вказаного, ми підтримуємо тих учених, які дотримуються наукової позиції, що близькі родичі особи, яка загинула внаслідок кримінального правопорушення, повинні брати участь у кримінальному процесі, як потерпілі, а не як представники загиблих, бо їм найчастіше заподіюється велика моральна, а іноді й матеріальна шкода. З цього питання слід навести наукову позицію О.А. Банчука та М.С. Демкової, що близькі родичі загиблих від злочину осіб беруть участь у кримінальному судочинстві як потерпілі, і всупереч думці окремих науковців, не лише з огляду на заподіяння їм майнової шкоди, наприклад, щодо неповнолітніх дітей та інших недієздатних членів сім'ї, які знаходяться на його утриманні. Закон не називає їх потерпілими (потерпілим названо померлого від злочину), а лише вказує

на те, що вони наділяються правами потерпілого [12, с. 267], що ми підтримуємо. Немає ніякої логіки наділяти таких осіб правами потерпілого.

На період дії КПК України 1960 р. зазначеної позиції дотримувався й Верховний Суд України. Так, у п. 5 своєї Постанови від 22 грудня 1978 р. «Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами України норм кримінально-процесуального законодавства, якими передбачені права потерпілих від злочинів» він роз'яснив, що в силу ч. 5 ст. 49 КПК України у справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, права, передбачені цією статтею, мають його близькі родичі, які в установленому законом порядку повинні називатися потерпілими [13, с. 45]. Після прийняття та введення в дію положень чинного КПК України у 2012 році це питання було уточнено, й на сьогодні, на нашу думку, гострота в такій дискусії вже знята. У порівнянні з КПК України 1960 р., чинний КПК України 2012 р. дещо розширив та уточнив права та обов'язки потерпілого у кримінальному провадженні, у зв'язку з чим у нього з'явилося близько десяти нових прав: знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування; на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом; знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення; застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, у яких він бере участь. Слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд вправі заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять слідчу чи судову таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних (особистих) сторін життя людини, про що виноситься вмотивована постанова (ухвала); одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення; отримувати

від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, проведених за його участю. У той же час, не зважаючи на нововведення, окремі положення потребують теоретичного осмислення та законодавчого вдосконалення. У зв'язку з цим, О.П. Кучинська доречно зауважила, що визначення моменту визнання особи потерпілою залишається досить дискусійним. Зокрема, йдеться про те, що з моменту вчинення кримінального правопорушення та до визнання особи потерпілою зберігається невизначеність у правовому статусі постраждалої від кримінального правопорушення особи, що позбавляє її можливості використовувати права, які складають процесуальний статус потерпілого, і як наслідок тягне порушення його прав щодо доступу до правосуддя та судовий захист. Крім цього, вчена відмітила, що залишилось не зовсім зрозумілим, чи входить потерпілий до сторони обвинувачення, чи ні. Відповідно до положень п. 19 ст. 3 КПК України потерпілий відноситься до сторони обвинувачення, а вже у п. 25 тієї ж самої статті законодавець виводить його за межі сторін і визначає учасників таким чином: «...учасники кримінального провадження - сторони, потерпілий, його представник та законний представник...» [14, с. 129], що ми підтримуємо в частині наявності розбіжностей у положеннях чинного КПК України із зазначених питань. Вказане потребує свого закріплення у чинному кримінальному процесуальному законодавстві. З питань процесуальних обов'язків потерпілого, передбачених ст. 57 «Обов'язки потерпілого» відповідно до чинного КПК України, законодавець визначив з них три найважливіших. Зокрема, прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а у випадку неможливості своєчасного прибуття - завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття (п. 1 ч.

1 ст. 57), а також не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення, що й у п. 2 ч. 1 ст. 57 КПК 1960 року були відображені фрагментарно, про нерозголошення без дозволу слідчого, прокурора, суду відомостей, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні, що становлять охоронювану законом таємницю (п. 3 ч. 1 ст. 57). Таким чином, цей недолік здобув пряме закріплення серед обов'язків потерпілого у чинному КПК України порівняно із попередньою редакцією закону. Крім цього, у вказаній 57 статті КПК України не закріплено такого процесуального обов'язку з'являтися до дізнавача, що є відповідною прогалиною цього закону і потребує законодавчого усунення.

Стосовно реалізації права на правову допомогу відносно потерпілого, то воно регулюється положеннями ст. 58 «Представник потерпілого» КПК України. У науковій літературі виділяють два види представництва прав, свобод і законних інтересів – за законом і за угодою. Представництво за законом здійснюється законним представником потерпілого, якщо той є неповнолітнім або особою, яка має фізичні чи психічні вади і не може самостійно захистити свої права й законні інтереси. Так, представник за законом зобов'язаний захищати права й законні інтереси потерпілого в усіх органах, зокрема й в органах досудового розслідування, прокуратури та суду. Законними представниками можуть бути: батьки, опікуни, піклувальники цієї особи або представники тих установ і організацій, під опікою чи опікуванням яких вона перебуває [15, с. 355]. Щоб узяти участь у кримінальному процесі, законному представникові згоди потерпілого не потрібно. Він вступає у провадження (справу), подаючи слідчому, дізнавачу документ, який засвідчує, що він є батьком, опікуном чи іншою особою, під опікою якої перебуває потерпілий. Представником потерпілого за угодою може бути особа, яка у змозі надати правову допомогу потерпілому. Найчастіше до таких осіб відносять захисника-адвоката. У зв'язку з цим, ще до прийняття чинного КПК України вченими висувалась наукова позиція, що закон першим серед

осіб, які мають право брати участь у кримінальній справі (на сьогодні - кримінальне провадження) як представники потерпілого, називає саме адвоката. Учені зазначали, що саме адвокат – це компетентний юрист-професіонал, який здійснює процесуальне представництво. Саме адвокат може найкращим чином надати правову допомогу, а також сприяти здійсненню ефективного правосуддя. Чинним КПК України встановлено, що у кримінальному провадженні потерпілого може представляти представник - особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником. З приводу цього, досліджуючи питання реалізації права потерпілого на захист, С.Є. Абламський доречно зазначав, що у чинному КПК України, зокрема ч. 1 ст. 20, потерпілому не забезпечено право на кваліфіковану правову допомогу, що вимагає внесення відповідних доповнень до КПК України з метою забезпечення конституційного права кожного на правову допомогу [16, с. 138-143; 17, с. 48-49]. У свою чергу, Є.В. Діденко пропонував ст. 58 КПК України доповнити положенням, що представником потерпілого має право бути й інша особа, яка має науковий ступінь з кримінального права або процесу чи стаж роботи слідчим, прокурором, суддею понад 20 років [18, с. 11]. Така позиція висловлювалась і раніше іншими вченими, які зазначали, що потерпілі не знають свого законного права запросити адвоката як представника своїх прав і законних інтересів, порушених злочином, а також не всі потерпілі в змозі оплатити послуги адвоката. Ми вважаємо, що для реалізації завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України) доцільно надати потерпілому саме професійну правничу і кваліфіковану допомогу, зокрема й безоплатну, що слід закріпити в чинному КПК України.

Висновки

Досліджуючи основні тенденції наукового пошуку правових і процесуальних питань з реалізації та забезпечення гарантій прав потерпілих на стадії досудового розслідування, з'ясовано, що, незважаючи на певну кількість новел, що запроваджені у КПК України 2012 року щодо удосконалення за-

хисту їх прав у кримінальному провадженні і прийняттям до нього на початок 2022 року понад 600 доповнень, змін, уточнень, усе ж таки залишаються невирішеними окреміяк теоретичні, так і прикладні питання з цього напрямку. Встановлені протиріччя та неузгодженість між окремими положеннями КПК України і Законом України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність». Зокрема, в КПК України має місце неузгодженість та двозначність такого термінологічного апарату, як «захисник, він же адвокат», а кількість гарантованих прав щодо захисту прав підозрюваного, обвинуваченого за кількістю значно перевищує наявність прав з питань захисту потерпілої особи. У процесі дослідження визначено процесуальні та правові гарантії базових прав потерпілого на стадії досудового розслідування і, зокрема, те, що вони визначені введенням нового словосполучення надання «професійної правничої допомоги» у змінах до Конституції України 2016 року, міжнародно-правовими актами у вказаній галузі, чинним КПК України, положеннями ст. 384 і ст. 387 КК України та іншими нормативно-правовими актами. Більше 19,8 % від усіх рішень Європейського суду з прав людини прийнято відносно порушень прав і свобод саме потерпілих від кримінальних правопорушень, що є досить значною їх кількістю серед інших. Пропонується підтримати пропозиції вчених та класифікувати основні процесуальні гарантії реалізації правової допомоги потерпілого, як фізичної, так і юридичної особи на стадії досудового розслідування, зокрема на такі: 1) подання і реєстрація заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення; 2) своєчасне оформлення слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею необхідних процесуальних документів, позову, клопотань, у тому числі по результатах прийняття рішень та проведення за участю потерпілого слідчих (розшукових) дій; 3) процесуальна діяльність прокурора як процесуального керівника досудового розслідування у кримінальному провадженні; 4) судовий контроль з боку слідчого судді під час досудового розслідування; 5) апеляційне оскарження ухвал слідчого судді на стадії досудового розслідування; 6) участь

представника чи законного представника потерпілого у кримінальному провадженні; 7) право потерпілого на інформацію щодо результатів кримінального провадження. Однак, положеннями ст. 284 КПК України не передбачено оскарження постанови прокурора про закриття кримінального провадження, у якому особу визнано потерпілою, що підлягає законодавчому усуненню цієї прогалини. Також обґрунтована позиція автора про те, що не може бути представником потерпілої юридичної особи у кримінальному провадженні її керівник самостійно, або іншою особою, яка уповноважена законом або установчими документами, якщо вони не є адвокатами. Запропоновано доповнити ст. 58 КПК України частиною 5, де передбачити законне представництво юридичної особи у разі обмеження її дієздатності чинним законодавством (наприклад, банкрутства, ліквідації підприємства та ін.). З'ясовано, що повноваження захисника з надання професійної правничої допомоги потерпілим та іншим учасникам кримінального провадження чинним КПК України визначено більш чітко та окремо, ніж у попередньому КПК України 1960 року. Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Література

1. Застосування кримінально-процесуального законодавства, що передбачає захист прав потерпілого (за матеріалами узагальнення судової практики). *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1 (11). С. 45-46.
2. Старокожев О.А. Забезпечення процесуальних прав потерпілого у кримінальному процесі. Актуальні проблеми права: теорія і практика. *Збірник наукових праць*. 2010.- № 17. С. 401-410. Режим доступу : <http://jlaw.snu.edu.ua/editions/?lid=30&lang=ua>
3. Гошовський М.І. Потерпілий у кримінальному процесі України: підручник. Київ. Юрінком Інтер. 1998. С. 49-50.
4. Гогусь О. Щодо механізму державного забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства. *Вісник прокуратури*. 2007. № 4. С. 58-60.
5. Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінального процесуального

доказування : дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.09. Харків. 2007. С. 47.

6. Протченко Б.А. Потерпевший как субъект уголовных правоотношений. *Советское государство и право*. 1989. № 11. С. 78-83.

7. Ляпунова Н.П. Потерпілий як суб'єкт кримінальних правовідносин. *Юридична Україна*. 2009. № 2. С. 87-92.

8. Рибалка О. Потерпілий як суб'єкт доказування у кримінальних справах приватного обвинувачення. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 12. С. 176-179.

9. Михеєнко М.М., В.Т. Нор, В.П. Шибіко. Кримінальний процес України: підручник. Київ. Либідь. 2003. С.45.

10. Застосування кримінально-процесуального законодавства, що передбачає захист прав потерпілого (за матеріалами узагальнення судової практики). *Вісник Верховного Суду України*. 1999. № 1 (11). С. 25-36.

11. Кримінальний процес України: підручник. За ред. Ю.М. Грошевого, В.М. Хотенця. Харків. Право. 2000. С. 274-275.

12. Банчук О.А. , Демкова М.С. Правова допомога: зарубіжний досвід та пропозиції для України: підручник. Київ. Факт. 2004. С. 267-268.

13. Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами України норм кримінально-процесуального законодавства, якими передбачені права потерпілих від злочинів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 1978 р. із змінами і доповненнями. *Права людини* : зб. док. укл. В. С. Семенов, О. Н. Ярмиш та ін. Харків. Ун-т внутр справ. 2011. С. 245.

14. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монографія. Київ. Юрінком Інтер. 2013. С. 129.

15. Михеєнко М.М., Нор В.Т., В.П. Шибіко В.П. Кримінальний процес України: підручник. Київ. Либідь. 2003. С. 355.

16. Абламський С. Є. Окремі проблеми удосконалення інституту юридичної допомоги потерпілому при застосуванні нового кримінально-процесуального законодавства України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. *Актуальні проблеми застосування нового кримінально-процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики*

на сучасному етапі. м. Харків. 5 жовт. 2012 р. Харків.: ХНУВС. 2012. С. 138-143.

17. Абламський С.Є. Дискусійні питання реалізації потерпілим права на захист за чинним кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник ХНУВС*. 2013. №1 (60). С. 46-51.

18. Діденко Є.В. Забезпечення прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному процесі : автореф. дис... кандид. юрид. наук : Спеціальність 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Євгеній Володимирович Діденко. Ірпінь: Нац. універ. держ. подат. служби України. 2013. 18 с.

Martovitskaya E. V

IMPROVEMENT OF VICTIM'S RIGHTS IN CRIMINAL PROCEDURE

The main tendencies and the state of the scientific research on the issues of legislative consolidation and implementation in investigative and judicial practice of legal and procedural rights guarantees of the victims at the pre-trial investigation stage are considered. The latest publications, studies, various scientific beliefs as well as problematic and controversial directions in the context of the research are analyzed. A comparative analysis of the provisions of the previous and current criminal procedural legislation of Ukraine in order to identify a positive experience in law enforcement and its usage for further improvement, the formulation of conceptual provisions for both theoretical and applied research objectives of the criminal process problematic issues, is carried out. The novelties and additions to the provisions, that were enshrined in the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012, have been investigated resulting in the conclusion that despite their above specified number, including the ones on improving the protection of the individual rights in criminal proceedings, problematic issues regarding the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of the victim in criminal proceedings remained unsolved. Based on this, the study was carried out and an assessment of specific shortcomings, gaps and inconsistencies in the provisions of the current

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні напрями наукового дослідження теоретичних, законодавчих і правозастосовних питань з удосконалення правових і процесуальних прав потерпілих на стадії досудового розслідування. З'ясовано, що, незважаючи на певну кількість новел відносно забезпечення прав учасників кримінального провадження, що запровадженні у КПК України 2012 року, залишились невирішеними проблемні питання щодо захисту прав потерпілого у кримінальному провадженні. Вказане знайшло своє відображення у проведеному дослідженні.

Ключові слова: слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, новели, досудове розслідування, кримінальне провадження, захист, права потерпілого, міжнародні акти, забезпечення захисту, реалізація права, захисник, адвокат, удосконалення, пропозиції, рекомендації.

criminal procedural legislation of Ukraine have been made. As a result, specific proposals and recommendations on its improvement are provided in terms of ensuring and implementing the protection of the rights, freedoms and legal interests at the pre-trial investigation stage, as well as of other participants in criminal proceedings, whose interests adjoin in the criminal process. It is concluded that such changes will increase the effectiveness of the overall pre-trial investigation and trial, the adoption of legal decisions and ensure the rights of all participants in the criminal process especially the victims. All mentioned aspects are reflected in the study.

Keywords: investigator, prosecutor, investigating judge, novelties, pre-trial investigation, criminal proceedings, protection, rights of the victim, international acts, ensuring the right to defense, implementation of the law, defense attorney, lawyer, improvement, proposals, recommendations.